

IN MEMORIAM

FRANS CORNELIS HYMANS (1918-1944)

'Een naam op een herdenkingsplaquette zijn gezicht teruggeven, er een persoon van maken, met een karakter en een levensverhaal'.

Frans Cornelis Hymans (zelfportret)

Verantwoording

Dit verhaal begon met de opmerkzaamheid van Paula van Cleef-Joachimsthal, onvermoeibaar secretaris van de oud-leerlingenorganisatie van Het Amsterdams Lyceum (O.L.O). Zij is de aanjager van dit project dat zij begon uit piëteit ten aanzien van de Joodse (oud-) leerlingen en docenten die omkwamen in de Duitse concentratiekampen. In de aula van de school is een natuurstenen plaquette geplaatst met daarop al hun namen. In oude schoolkranten van het lyceum trof Paula van Cleef tekeningen aan die haar opvielen en die ondertekend waren met *F.Hymans*. Zij ontdekte dat de maker van die tekeningen, Frans Hymans, kunstenaar was geworden. Voor meer inlichtingen omtrent zijn kunstenaarschap zocht zij contact met Jan Sniijders, secretaris en archivaris van de kunstenaarsvereniging Sint Lucas, en zo kwam dit onderzoek op gang.

Zij wilde ‘een naam op een herdenkingsplaquette zijn gezicht teruggeven, er een persoon van maken met een karakter en een levensverhaal.’

Van Jan Sniijders ontving ik een verzoek om een *in memoriam* te schrijven voor het archief van de vereniging. Het betrof een jonggestorven Joodse kunstenaar die kort lid was geweest van Sint Lucas, tot zijn naam op last van de Duitse bezetter in 1941 uit de bestanden werd verwijderd. Sniijders had al een indrukwekkende hoeveelheid gegevens verzameld over deze Frans Hymans. Hij had foto's, brieven en allerlei documenten gefotografeerd en digitaal opgeslagen. Hij was op bezoek geweest bij de weduwe van Rudolf Hymans - broer van de kunstenaar - en had contact met een van de nichtjes van Frans Hymans (Marjolein Adriaanse in Haarlem). Bij die bezoeken is veel informatie naar boven gekomen en een grote hoeveelheid tekeningen. Over schilderijen is maar weinig bekend. Op basis van dit materiaal en met de onderzoeksgegevens van Paula van Cleef ben ik zelf op onderzoek gegaan naar het leven van Frans Cornelis Hymans.

Met name Marjolein Adriaanse wil ik bedanken voor haar medewerking aan dit onderzoek. Het graven in het bittere verleden van haar naaste familie raakte haar diep, toch heeft ze me steeds enorm geholpen. Hiervoor kan ik alleen maar het grootste respect hebben.

Op de valreep meldde zich sinoloog Kristofer (Rik) Schipper met een ontbrekend stukje in de puzzel: *‘Ik weet waar Frans Hymans ondergedoken heeft gezeten. Namelijk bij mijn moeder!’* Hij reageerde op een oproepje dat ik op internet¹ had gezet. Hij zocht daar gegevens voor de onderscheiding *Yad Vashem* die postuum aan zijn moeder, de schrijfster Johanna E. Kuiper, zal worden toegekend voor haar buitengewone inspanningen ten behoeve van Joodse onderduikers tijdens de bezettingsjaren.

Marie Roelofsen, Amsterdam, september 2011

¹ <http://www.communityJoodsmonument.nl/page/20772/nl> (person 456027)

Inleiding

Toen ze in 1935 met elkaar trouwden was de schrijfster Johanna Kuiper elf jaar ouder dan Klaas Abe Schipper. Zij was bijna 40, hij 29. Abe Schipper was predikant te Etersheim, een gehucht achter de IJsselmeerdijk onder Hoorn. Zij had een zoontje van 10 jaar en een pasgeboren baby bij zich, die hij allebei ‘echtte’. Zij dragen zijn naam: Willem en Kristofer (Rik) Schipper. Johanna was zelf een domineesdochter. Haar vader was de Mennonitische predikant-schrijver Abraham Kuiper (1864-1944). Naast een hele rij kinderboeken schreef Johanna Kuiper een *Bijbel voor de Jeugd*, die uitkwam in 1948 bij uitgeverij Ploegsma te Amsterdam. Wij lezen die kinderbijbel bij ons thuis in Friesland toen ik een kind was. In 1948 was ik 6 jaar. Ook mijn vader was predikant.

Johanna was een vrijgevochten dame, ze leidde een onconventioneel leven. Ze kreeg, voordat ze trouwde, twee ‘onechte’ kinderen, beiden uit vrije liefde geboren, en voorzag in haar eigen onderhoud door te schrijven en te vertalen. Uit haar biografie² blijkt geen conflict of breuk met haar ouderlijk milieu of de publieke opinie. Hoe het ook zij, ze was gewend te doen wat ze wilde. In de oorlog onderhield ze vanuit de pastorie in Etersheim een netwerk van mensen die in het verzet zaten en Joodse onderduikers konden helpen. Ook de pastorie was een onderduikplek. Hier zat onder meer de jonge kunstenaar Frans Hymans verborgen.

In het zomer van 1943 werd de pastorie overvallen door de Gestapo, die getipt was. De onderduikers werden gepakt, Abe Schipper werd gearresteerd en Johanna –die niet thuis was– dook zelf onder in Brabant. Haar jongste kind, Rik, oftewel Kristofer, was bij haar. De oudste, Willem, hield zich al langer ergens schuil in verband met de ‘Arbeitseinsatz’. Dominee Abe Schipper overleefde zijn gevangenschap aan de Weteringschans, maar moest herstellen bij vrienden in Groningen.

Na de oorlog kwam het echtpaar Schipper met Rik voor korte tijd terug in de pastorie in Etersheim.

Abe Schipper overleed in 1949. Hij ligt begraven op het kleine kerkhof naast de kerk.

Johanna verhuisde naar Amsterdam. Zij overleed in 1956 tijdens een bezoek op Java.

De onderduiker Frans Hymans kwam om in Auschwitz.

Pastorie Etersheim (foto internet 2011)

Marie Roelofsen

² Zie voor een uitgebreide biografie van Johanna Kuiper:

http://www.margreetlenstra.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=24:johanna-e-kuiper&catid=8:historische-artikelen&Itemid=10

Frans Cornelis Hymans (1918-1944)

Zelfportret

Frans Cornelis Hymans werd geboren op 31 mei 1918 in Amsterdam. Hij overleed in Auschwitz op 31 maart 1944. Hij had een oudere broer, Rudolf Arnold Hymans (1915 – 2001) en een jongere zus, Hermana Cora Hymans (1921 – 1964). Zijn ouders waren Hermana Cornelia Elisabeth du Mosch (1894 – 1936) en Arnold Cornelis ('Nol') Hymans (1883 – 1943). De naam wordt abusievelijk ook wel genoteerd als Hijmans.

HET GEZIN

(foto uit familiealbum M.Adriaanse)

Het gezin Arnold Hymans woonde aan de Oranje Nassaulaan 25 in Amsterdam Zuid, een herenhuis met drie verdiepingen, vlakbij het Vondelpark en op loopafstand van het Amsterdams Lyceum waar de jongens schoolgingen. Rudolf van 1927 - 1933 en Frans van 1930 - 1936. Zus Herma bezocht de MMS aan de Pieter de Hoochstraat. Arnold Hymans was directeur van de NV Java-Sumatra Handel-Maatschappij te Amsterdam, een geslaagde en ervaren zakenman met verschillende bestuursfuncties en commissariaten. Hij was Lid van de Provinciale Staten van Noord-Holland en voorzitter van de Aankoopvereniging van kunstenaarsvereniging Sint Lucas te Amsterdam, tevens ere-lid. Ook zat hij in het bestuur van de Nieuwe Middelbare School voor Meisjes, aan de Pieter de Hoochstraat 5, waar zijn dochter een van de eerste leerlingen was. Vorige generaties van de familie hadden al handelsconnecties met Nederlands-Indië; en met Afrika, via de familie (Polak) Kerdijk. (zie noot 6). Een broer van moeder Hermana du Mosch woonde in Nederlands-Indië.³

Uit het fotoalbum van de familie komt het beeld tevoorschijn van een deftig, liberaal, welvarend, intellectueel milieu. Vader had een auto⁴, er waren één of twee Airedaleterriers in huis, waar vooral zus Herma dol op was. Foto-onderschriften zijn: 'vacantie in Noordwijk', 'paardrijden in de duinen', 'vacantie in Indië, 1936'. In de zomer van 1931 gaan de drie kinderen een maand lang naar een internationaal jeugdkamp in Zwitserland, *Instituut Monnier* in Les Plancs sur Bex, waar ze zich bezighouden met wandeltochten, tennis, atletiek en dansen. Rudolf rapporteert in de schoolkrant. De jonge Frans Hymans tekent alles wat hij ziet.

Moeder (Hermana du Mosch) overleed op 29 oktober 1936. Vader Arnold hertrouwde in 1938 met Johanna Insinger (1903 Malang - 1999 Baarn) die drie kinderen had uit een vorig huwelijk (met Esgo Taco Kuiper). Dit grote gezin woonde in Laren op Raboes nummer 15, en vanaf 5 maart 1941 op nummer 21 (gegevens JHM). Raboes 15 was in september 1937 al in het bezit van Hymans (er is een foto, zie achterin). Dat huis werd tijdens de bezetting geconfisqueerd.

³ Jacques du Mosch was een jongere broer van de moeder van Frans. Hij deed eindexamen op het Amsterdams Lyceum in 1927 en componeerde het nog steeds bestaande Schoollied, de 'Lyceummarsch'. In 1936 vertrok hij naar Indië. Hij overleed in 1943 in Thailand, te werk gesteld aan de Birma-spoorlijn.

⁴ Die auto was waarschijnlijk de Ford Lincoln Zephir die in 1935 op een foto te zien is voor het huis aan de Oranje Nassaulaan 25. Zie foto achterin.

SCHOOLTijd 1930 -1936 Amsterdams Lyceum

Het Amsterdams Lyceum vlak na de bouw. Het flatgebouw 'Westhove' is rechts nog in aanbouw. De brug over het Noorderamstelkanaal is er nog niet, er is slechts een tijdelijke houten loopbrug.

Uit het archief van het Amsterdams Lyceum, Valeriusplein 15, blijkt dat de jonge Frans Cornelis een gevoelige, enigszins nerveuze, aardige puber moet zijn geweest. Een leuk speels joch, linkshandig(!) dat zijn gedachten niet bij de les kon houden en altijd zat te tekenen. Er zijn schoolrapporten bewaard en een levendige correspondentie tussen de ouders (voornamelijk moeder du Mosch) en de rector (C.P. Gunning). De verstandhouding was zeer vriendschappelijk. Frans schrijft, zelfs na zijn schooltijd, nog steeds brieven aan Gunning, altijd vergezeld van tekeningetjes.

Frans in klasse 1A, 1930

Eindexamen juli 1936

H.J. Prins, het hoofd van zijn lagere school, de Amsterdamse Schoolvereniging, noteert op het toelatingsformulier voor het Amsterdams Lyceum: *'Frans is linkshandig, schrijft met rechts, maar kan met beide handen tekenen'*. Hij wordt daar ook *'intelligent en artistiek begaafd'* genoemd.

De tekenleraar van het Amsterdams Lyceum, Willy van Schoonhoven van Beurden, lid van de Kunstenaarsvereniging Sint Lucas én van 'De Onafhankelijken' te Amsterdam, is enthousiast: *'Heeft aanleg voor tekenen, vooral voor illustratief tekenen.'*

Door Frans getekend portret van zijn tekenleraar, 1934

De andere docenten hebben wat meer moeite met hem. Bij de overgang van de lagere school naar de middelbare wordt hij ziek en de eerste rapporten (december 1930) zijn zorgelijk: (cijfers op een schaal van 1 tot en met 4).

Nederlandsch, 2 ½ : *let zeer slecht op, is steeds afgeleid.*

Fransch, 3 : *uiterst slordig en verstrooid.*

Duitsch, 3 : *inzinkingen door ziekte; wordt alweer wat beter.*

Meetkunde en Algebra, 2 ½ : *dit onvoldoende cijfer is niet hoofdzakelijk te wijten aan zijn ziekte!*

Handenarbeid, 2 : *werkt niet netjes; moet ook niet zo door het lokaal dwarrelen (!)*

Lichamelijke Ontwikkeling, 2 : *Frans doet wel zijn best, doch maakt nog niet veel vorderingen.*

De school reageert met opvallend optimisme van rector Gunning én van de leraren:

'Frans staat er met dit rapport niet sterk voor. Wij hopen nu maar dat wij erin zullen slagen, hem over de moeilijkheden die hij heeft heen te helpen. Wij geven den moed niet op dat dit toch nog wel zal lukken.' Dit optimisme blijft de hele schoolperiode bestaan, mede dankzij extra bijlessen en de goede woordjes van moeder du Mosch.

De hele schoolperiode blijft Frans een kwikzilverig jongetje dat moeite heeft zich te concentreren:

'speelt voor clown, houding in de klas moeilijk, toont geen ernst, moet netter werken, storend beïnvloeden van de les, is ontzettend lastig in de klas, hij bedoelt het niet kwaad, maar kan zich geen ogenblik stil houden.' Er is sprake van 'kattekwaad' en 'tuchtmaatregelen', hij wordt uit de klas gezet, moet op het matje komen bij de rector, drie maal vroeg melden op school, enzovoorts.

Alleen voor tekenen heeft hij steeds een 4 (het hoogste cijfer). De leraar Grieks (2 ½) maakt er dit van: *'Zooals de Germanen hun have verdobbelden, verteekent Frans zijn voldoende cijfer.'*

Het cijfer voor gymnastiek zal er gedurende de gehele schoolperiode niet beter op worden. Ook voor wiskunde scoort hij een dikke onvoldoende op zijn eindlijst, hij is een echte *alfa*.

In juli 1936 haalt hij zijn eindexamen met de hakken over de sloot.⁵

De school had (en heeft) in lijn met de toen heersende moderne opvattingen over gezond onderwijs, een eigen buitenhuis in de Achterhoek, *Wolkenland*. Het huis is bedoeld voor schoolreisjes, vakantie- en werkweken. Frans maakte ook daar veel tekeningen waarvan sommige in het archief van de school bewaard zijn.

Typerend voor de sensitieve puber die hij was, onderging Frans in die middelbare schoolperiode op eigen initiatief, uit overtuiging dus, de christelijke volwassenendoop. Via een nicht (Elizabeth van Fenema-Adriaanse) weten we het volgende: *'Hij was een serieus type, werd naderhand gereformeerd, wat in het remonstrantse liberale milieu als wel erg serieus werd beschouwd.'*⁶

⁵ Gegevens uit archief Amsterdams Lyceum, inzage met toestemming van de familie.

⁶ *Remonstrants mileu* slaat waarschijnlijk op de familie (Polak) Kerdijk. De Kerdijks kregen na lang aandringen, onder de regering van Willem III, in 1859 toestemming om de naam Polak te laten vallen. De familie was geheel geassimileerd. Sociaal liberaal kamerlid Arnold Kerdijk (een oom van Arnold Hymans, broer van zijn moeder) was in 1901 een van de oprichters van de Vrijzinnig-Democratische Bond.

Frans Hymans heeft in 1943 op aanraden van lotgenoten vanuit Westerbork nog geprobeerd vanwege die doop vrijgesteld te worden van deportatie. De poging is mislukt.⁷

Van de rector van het Amsterdams Lyceum, dr. C. P. Gunning is bekend dat hij zich verzet heeft tegen de verordening dat Joodse leerlingen van school af moesten in 1941. Deze school heeft als enige speciale aandacht besteed aan het vertrek van de Joodse leerlingen. Gunning is met hen op schoolreis gegaan. Hij werd gearresteerd, heeft zijn detentie in Kamp Amersfoort overleefd en was van 1945 tot 1952 weer rector van de school.

dr. C. P. Gunning (1886-1960)

Het schoolgebouw is tijdens het grootste deel van de oorlog gevorderd geweest door de Duitsers. In de lokalen huisden Duitse soldaten, terwijl in de rectorswoning officieren woonden. De lessen werden in die periode gegeven in een paar huizen aan de Apollolaan en in het schoolgebouw aan de Pieter de Hoochstraat 5 waar Herma Hymans op de MMS had gezeten. In totaal heeft de school in de Tweede Wereldoorlog 95 leerlingen en oud-leerlingen verloren; zij worden nog jaarlijks herdacht tijdens een plechtigheid in de aula op de laatste lesdag van april.

RIJKS-AKADEMIE 1936 – 1940

Van vader Arnold Cornelis zijn drie brieven bewaard gebleven, gericht aan de directeur van de Rijksakademie in Amsterdam met een aanvraag voor deelneming aan het toelatingsexamen. Dat was P.H. van Moerkerken, toen waarnemend directeur aan de Rijksakademie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam, ter vervanging van professor. R.N. Roland Holst, die gepensioneerd wordt. Die brieven zijn gedateerd op 6 en 21 april en 6 juli 1936. Hij vraagt om toelating tot de dagopleiding. Het toelatingsexamen is op 6, 7, 8 en 9 juli 1936. Frans wordt aangenomen voor de avondopleiding.

Aan het begin van de cursus overlijdt zijn moeder aan borstkanker (29 oktober 1936). Frans is net terug van zijn lange reis naar Indië. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat dit een enorme klap voor hem is geweest. Zijn moeder was zijn buffer tegen de wereld, zij nam het voor hem op, ook tegenover de vader, die mogelijk wat strenger voor hem was.

Eindlijst Rijksakademie, voorjaar 1940, Hymans, Frans Cornelis:
Aangenomen juli 1936, academie verlaten 1938, terug in 1939.
Cursus 1936 – 1937 Avondklasse, ijver voldoende vorderingen ruim voldoende.
Cursus 1937 – 1938 2e Teeken klasse, ijver goed, vorderingen goed.
1938 – 1939 – niet op school. (mil. dienst?)
Cursus 1939 – 1940 1e Schilderklasse, ijver even voldoende, vorderingen voldoende.

Frans studeert in juni 1940 af bij professor Gerard Victor Alphons Röling (vader en leraar van Marthe Röling, oom van Wiek Röling, stadsarchitect Haarlem) en wordt - na ballotage - lid van de gerenommeerde kunstenaarsvereniging Sint Lucas.

⁷ Gegevens uit archief Nationaal Monument Westerbork.

MILITAIRE DIENST 1938 – 1939

Halverwege zijn studie aan de Rijksakademie is er een jaar stagnatie (cursus '38-'39). Frans Hymans was dat jaar in militaire dienst. Hij was toen al 20 jaar, wat oud is voor een recruit. Misschien had hij uitstel gekregen vanwege zijn studie aan de Rijksakademie. Aldaar wordt vermeld dat hij voor de cursus in '38-'39 geen lessen volgde, maar in juli '39 terugkwam nadat hij was afgekeurd voor de militaire dienst.

Een bericht van de sectie *militaire geschiedenis* meldt dat hij in juli 1939 door *geneeskundige afkeuring* de School Reserve Officieren Bereden Artillerie te Oldebroek (bij Elburg) heeft moeten verlaten. Zijn bijnaam daar was Eppo.

In die periode maakte Frans Hymans illustraties voor 'De Wacht'.

Men schrijft: 'Met een scherp oog en een grote humor heeft hij pentekeningen geleverd voor 'De Wacht', het door de Vereniging 'Ons Leger' uitgegeven weekblad voor de mobilisatie'.⁸

Dit tijdschrift verscheen wekelijks van 18 november 1939 (mobilisatie) tot 11 mei 1940 (capitulatie). (26 nummers).

'De Soldaat', illustratie voor De Wacht.

⁸ http://www.41afdva.net/Artillerie_Schietkamp.htm

LAREN

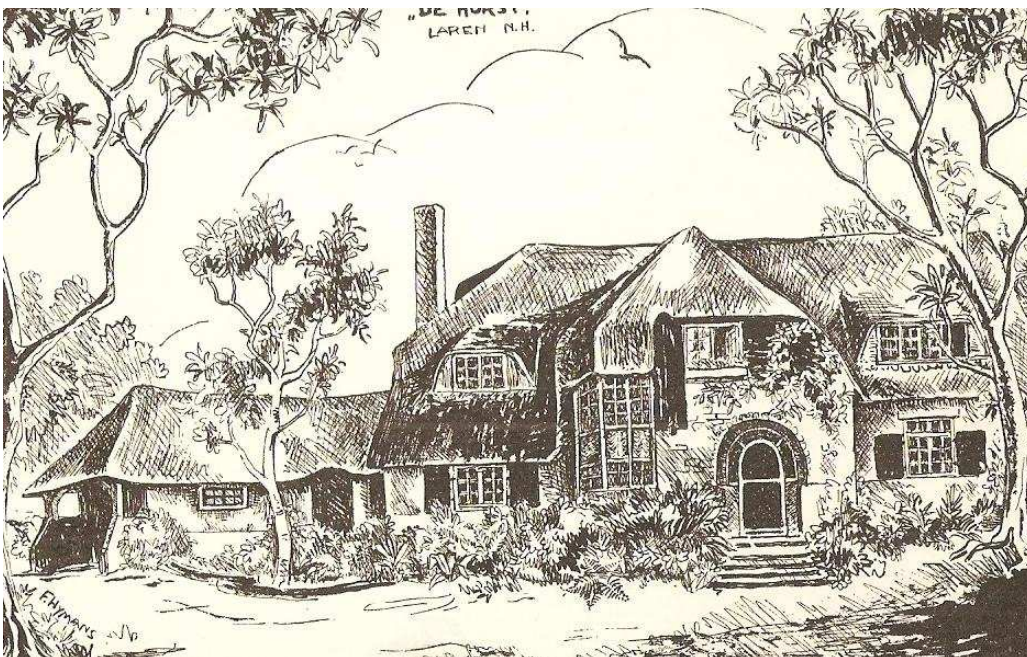
Laren, Raboes 15, De Horst

achterkant Raboes 15 (2011)

Volgens een oud telefoonboek van Laren en volgens het register van het Joods Digitaal Monument woonde de familie Arnold Hymans in februari 1941 nog op 'De Horst', Raboes 15 in Laren, een enorme villa met bijgebouwen. De familie bestond toen uit vader (Arnold Cornelis) Hymans, zijn kinderen Frans, Rudolf en Herma, zijn tweede echtgenote Johanna Insinger met haar drie jonge kinderen Bram, Threes en Jet. Zij werd (tante) Nanna genoemd.

Oudste zoon Rudolf trouwde vanuit dat huis op zaterdag 17 augustus 1940 met Juliana Thoden van Velzen uit Den Haag. Van die bruiloft bestaat een uitgebreid verslag.⁹ Frans had een speciale krant gemaakt vol met vrolijke liederen en tekeningen. Er zijn feestelijke toespraken van andere familieleden, het menu van de bruilofsmaaltijd is er en een leesbare handtekeninglijst van de aanwezigen. De sfeer is uitbundig, de 'huidige toestanden' worden gemeld in de feestrede (benzineverbod, textielbonnen), maar in hilarische sfeer. Men verwacht geen gevaar. Rudolf was procuratiehouder bij de firma waar zijn vader directeur was (NV Java-Sumatra Handel-Maatschappij) en reserve-luitenant in het Nederlandse leger (later reserve-majoor). Frans schreef een geestige feestrede ter gelegenheid van de bruiloft. Hij gebruikte het soort milde ironie dat gangbaar was (en is) in liberale intellectuele kringen. Van Frans zelf is niets bekend over eventuele relaties.

Deze tekening van Frans Hymans werd door de familie gebruikt als ansichtkaart.

⁹ Documenten gefotografeerd bij Juliana Hymans in 2010 door Jan Snijders.

DE OORLOG

De familie Hymans heeft in 1941 het huis 'De Horst' moeten verlaten. Joodse eigendommen werden in beslag genomen. Johanna Hymans-Insinger woonde de rest van de oorlogsjaren met haar drie kinderen om de hoek, op het Raboes nummer 21, 'Villa Galadis', een bijzonder huis dat gebouwd was in *organisch expressionistische* stijl (zie foto achterin). Frans heeft in september 1943 vanuit kamp Westerbork nog briefkaarten gestuurd naar dit adres. Uit de correspondentie blijkt een hartelijke verstandhouding. Hij feliciteert de kinderen met hun verjaardagen, maakt zich ongerust over het lot van zijn vader, die ook is opgepakt (bidt God dat alles goed moge komen) en vraagt om dekens, schoenen en warme kleren. Ook vraagt hij om tekenspullen die in Leiden zouden zijn. 'Van teekenen komt niet veel terecht', schrijft hij, 'Er is geen tijd maar vooral geen privacy en rust'. Ook Arnold stuurde brieven uit kamp Vught naar dit adres (oktober 1943).

Recht tegenover het huis van de familie Hymans, op Raboes nummer 12, woonde de familie Gerdes. Ed Gerdes was kunstschilder, lid van de kunstenaarsvereniging Sint Lucas in Amsterdam en actief lid van de NSB. Hij was hoofd geworden van de afdeling Bouwkunst en Beeldende Kunsten en Kunstnijverheid, die weer een onderafdeling was van het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten, DVK, in Den Haag. Gerdes verhuisde in 1943 naar Den Haag, waarschijnlijk vanwege zijn benoeming. In dat jaar werden zowel Arnold als Frans Hymans opgepakt.

Een verzoek van Frans Hymans in 1943 uit Westerbork om op grond van zijn kunstenaarschap vrijstelling te krijgen van deportatie - zo'n formulier bestond inderdaad - heeft ook geen effect gehad. Zulke verzoeken gingen wel langs Gerdes' bureau. Het is niet uitgesloten dat Gerdes zijn buurjongen kende. Architect Gé van der Pol, die de oorlog in Laren meemaakte, zegt dat zulke verzoeken bij zijn weten überhaupt nooit werden ingewilligd.

Uit archieven zou blijken dat het DVK een nogal chaotische organisatie was.

Gerdes werd eind februari 1945 opgenomen voor een operatie in het Rode Kruisziekenhuis in Den Haag. Hier overleed hij op 10 mei 1945, volgens sommigen een niet-natuurlijke dood.

*Naambord van het DVK,
Auguste Manche, opdracht uit 1943.*

*Ed Gerdes*¹⁰

¹⁰ <http://www.devalk.com/kunstenaars/gerdes/gerdes.html>

ONDERDUIK

Frans Hymans heeft ondergedoken gezeten in de pastorie van Etersheim (NH), de standplaats van dominee Klaas Abe Schipper. Zijn echtgenote, de schrijfster Johanna E. Kuiper¹¹, was een ex-schoonzuster van Johanna Insinger, die immers getrouwd was geweest met Esgo Kuiper. De schoonzusters waren goede vriendinnen en bleven dat ook na de scheiding. Johanna Kuiper was actief in het verzet en had een uitgebreid netwerk van onderduikadressen. Vanzelfsprekend hielp ze de nieuwe schoonfamilie van haar vriendin. In juli 1943 werd deze schuilplaats door de Gestapo ontdekt en overvallen. Rik Schipper vertelt dat hij van zijn moeder heeft gehoord dat Frans zich mogelijk nog zou hebben weten te redden door dwars door een raam naar buiten te springen en zich in een sloot verborgen te houden. Hij zou niet veel later toch opnieuw verraden zijn. Dat verhaal klopt met de informatie in het Gedenkboek van rector C.P. Gunning, waarin staat dat Frans was ondergedoken 'maar wist te ontsnappen' en op zijn tweede adres weer door verraad is opgepakt.

Frans kwam op 2 september 1943 - via de Joodsche Schouwburg - aan in Westerbork en verbleef daar in strafbarak nummer 67, waar joden werden ondergebracht die zich niet vrijwillig gemeld hadden. Hij werd gedeporteerd op 19 oktober 1943. Hij stierf in Auschwitz op 31 maart 1944, hij was toen dus 25 jaar, zou in mei 26 geworden zijn. Het is niet bekend of hij is omgebracht of dat hij aan ontberingen is bezweken. Hij was bij aankomst een gezonde, jonge man en heeft bijna een half jaar in Auschwitz doorgebracht. Waarschijnlijk was hij te werk gesteld. Er waren fabrieken op het kampterrein (onder meer IG Farben) waar de gevangenen werkten.¹² Zijn vader Arnold Cornelis Hymans werd ook opgepakt en kwam - via Kamp Vught - in Auschwitz Birkenau aan op 15 november 1943. De vader stierf daar op 21 december 1943.

Het is niet bekend of zij elkaar nog hebben gezien.

¹¹ Zie Inleiding, noot 3

¹² Zie ook 'Auschwitz Nu', Judith Belinfante.

SCHILDERIJEN

Een paar schilderijen van Frans Hymans, gefotografeerd in het huis van Juliana Hymans - Thoden van Velzen, bij een bezoek in 2010 (foto's Jan Sniijders).

Model

Stilleven (detail)

Landschap Indië (1936)

Boeket (uitsnede)

TENTOONSTELLINGEN en vermeldingen

1) Amsterdams Lyceum 8-22 juli 1941

11. Tentoonstelling van werk van oud-leerlingen.

Begin Juli zal in de tentoonstellings-zaal van ons gebouw aan het Olympiaplein door oud-leerlingen een expositie worden gehouden van eigen werk, in de eerste plaats van schilderijen, tekeningen en boetseer-arbeid. Wij weten dat er onder onze oud-leerlingen velen zijn, die reeds blijk gaven van een niet gering talent. Wij verheugen er ons over dat zij thans in onze school hun werk willen exposeren. Gaarne nodigen wij ouders en leerlingen zeer hartelijk uit deze ongetwijfeld interessante tentoonstelling te komen bezoeken, welke door onzen oud-leerling den Heer Frans Hijmans werd georganiseerd. De expositie zal geopend zijn van Dinsdag 8 tot Dinsdag 22 Juli, en wel als regel van 10—12 uur des morgens en van 2—4 uur des namiddags; op de Zondagen alleen van 2—4 uur des namiddags.

Uit het Mededelingenblad (aan de Ouders) van het Amsterdams Lyceum; 28 juni 1941.

2) Stedelijk Museum, Amsterdam. Expositie 'Kunst in het Harnas', juli 1945

'Het organiseren van deze tentoonstelling was het werk van de Nederlandsche Federatie van Beroepsverenigingen van Kunstenaars, afdeling Beeldende Kunsten. Het Stedelijk Museum te Amsterdam verleende zijn goedgunstige medewerking door de benodigde zaalruimte ter beschikking te stellen'.

Hijmans, Frans	70 Het Evangelie in de wereld (tekening)
	71 Landschap (tekening)
	72 Stilleven met stroobloemen (dr. nld.)
	73 Stilleven met stroobloemen (tempera)
	74 Zelfportret (niet voltooid) (tempera)

3) Vermeldingen:

- 'Scheens Beeldende Kunstenaars', de encyclopedie voor Nederlandsche beeldhouwers en schilders. (Scheen 1969-1970, dl. 1, p. 535 (als: Hijmans, Frans Cornelis))
- 'Rebel, mijn hart, kunstenaars 1940-1945', J. van Adrichem (et al), (Zwolle 1995)
- 'Gedenkboek 1940-1945 van Het Amsterdams Lyceum', samengesteld door C.P. Gunning. (Uitgeverij Doorgeven, Amsterdam, 1947).

4) Indische tekeningen

De beste vriendin van Herma Hymans was Lily Meulman. Zij kenden elkaar van de MMS aan de Pieter de Hoochstraat. Na de verhuizing van de familie Hymans naar Laren reisden vader Nol en Rudolf altijd per auto tussen Laren en Amsterdam en namen dan Herma mee. Frans ging meestal met de Gooise Tram. Hij vond die auto maar luxe. Herma lunchte bij Lily thuis tot haar eindexamen in 1938. Haar iets jongere broer Co Meulman vertelt het volgende: 'Ik heb Frans eenmaal gezien, in 1936, toen hij - als oud-leerling - mij op Het Amsterdamsch Lyceum op de boekenbeurs hielp om de boeken voor de eerste klas te verzamelen. Voor mij was hij toen een Heer met een lange broek. Later - en dat moet geweest zijn na zijn reis (1936) naar Nederlands Indië - heb ik genoten van zijn tekeningen, uitgesteld in de tekenzaal van het Amsterdamsch Lyceum door de tekenleraar Van Schoonhoven van Beurden. Die tekeningen maakten op mij grote indruk. Ik zie ze nog voor mij: Indonesiërs (toen *inlanders*) werkend op sawahs en plantages. Onderwerpen uit het werkelijke leven van die mensen. De keuze voor zulke onderwerpen was waarschijnlijk typisch voor Frans'. (Persoonlijke herinnering van Co Meulman).

(tekeningen bij Juliana Hymans gefotografeerd in 2010 door Jan Snijders).

STIJL

Voor zover we de schilderijen van Frans Hymans hebben kunnen traceren vertonen ze een stijlovereenkomst met het werk van zijn tijdgenoten en leraren. Is dit het ‘organisch expressionisme’ waarover Paul van Ostayen spreekt? ¹³

Het huis aan het Raboes 21, waar de familie Hymans later woonde, is in deze stijl gebouwd.

Hieronder ter vergelijking enkele afbeeldingen van werken van zijn tekenleraar op de middelbare school, W. van Schoonhoven van Beurden, van zijn docent op de Rijksakademie, Prof. Gerard Victor Alphons Röling en van zijn leeftijdsgenote Eva Eisenlöffel, die tegelijk met Frans toelatingsexamen deed aan de Rijksakademie, en die samen met haar man Han Wessing (ouders van de legendarische fotograaf Koen Wessing), in de jaren na de oorlog een serie muurschilderingen maakte voor het voormalige gebouw van de Brandweer, aan de Weesperzijde 99, die daar nog steeds zijn, hoewel het gebouw momenteel door anti-krakers in gebruik is.

Eva Eisenlöffel en Han Wessing. *De Barmhartige Samaritaan*. Een van de fresco's in het trappenhuis van het voormalige gebouw van de Brandweer aan de Weesperzijde 99 in Amsterdam. (foto Marie Roelofsen 2011)

¹³ <http://www.encyclo.nl/begrip/organisch%20expressionisme>

Beeklandschap met Berkebomen, aquarel (30x45)
W. van Schoonhoven van Beurden (1883-1963)
Tekeneraar Amsterdam Lyceum.

Oogst, 1936, o/d, 120x258 cm, K 842,
Prof. Gerard Victor Alphons Röling, 1904-1981.
Dit schilderij is in bezit van Museum voor Moderne Kunst in Arnhem.

Het DVK (Departement van Volksvoorlichting en Kunsten 1941-1945) vond dit schilderij een topwerk omdat de schilder het boerenleven in beeld bracht. Het werd gekocht tijdens de bezetting bij Röling zelf. (Bron: 'De staat koopt Kunst', Fransje Kuyvenhoven, Instituut Collectie Nederland, samen met Primavera Pers, Amsterdam/Leiden 2007). (zie ook de site www.sint-lucas.nl).

Extra bijlagen

Rudolf Hymans (getekend door Frans Hymans)

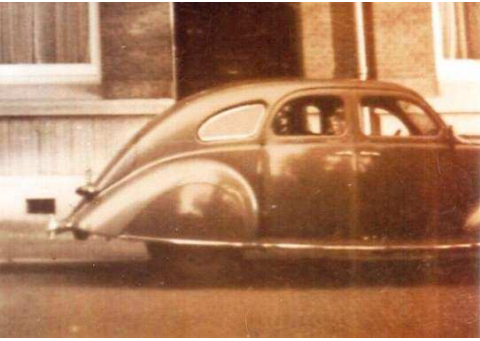
Frans Hymans

Herma Hymans met Dingo (foto via Co Meulman)

tekening Frans Hymans

Automobiel voor Oranje Nassaulaan 25

Ford Lincoln Zephir (foto internet, bouwjaar 1936)

Raboes 15 Laren (foto 1937)

Raboes 12 (waar Ed Gerdes woonde)

Raboes 21 Villa Gadalis (foto MR 2011)